

ու բարիքներով, որ շատերին անուամբ են, այն մշտական շողա-
քորթութիւններով, որ անբաժան ընկերներն են բարօրութեան
մէջ եղողից և իշխանութիւն ձեռքումն ունեցողից. բայց
մինչև անգամ իրանց կշտացած լինելովը աշխարհիս վայել-
չութիւններից և ձանձրացած լինելովը պատշաճին ու վայել-
լուչին յարմարութեւոց ու հպատակելուց, որպէս և իրանց
անկարգ ու անճոռնի ցանկութիւններովն, իրանց ուտող հա-
խանձովն, և այն ցածութիւնովն, որ անուամբ են՝ իրանց մեծին
դուր գալու համար, որպէս և իրանց օրտի այն դառնութիւ-
նովն ու ցաւովն, որ զգում են, նորանք հասարակ ժողովրդից
աւելի ցած են ու նորանից աւելի դժբաղդ:

(Թ. Կ. Գ. Գ.)

Գրիգոր Նսկիսկոպոս Աղափիրեանց.

ԲԱՆԱՍԻԱԿՄՆ

ՄԱՐՄՆԱՄԱՐԶՈՒԹԵԱՆ ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ ԵՒ ԳԵՂԱՍԻՐԱԿԱՆ
ՆՇԱՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ.

« Ես չեմ գտնում աւելի գեղեցիկ, որ-
քան ես փնտռեմ. քան գեղեցիկ ձեւի
մէջ գեղեցիկ հագին » Եփեմ.

Մարմնամարդութեան նշանակութիւնն ոչ մի ազգ այնպէս խոր ըմբռ-
նած չէր և ըստ այնմ նորան թէ կրթութեան և թէ ազգային կեանքում
այնպիսի մեծ արժէք տուած չէր ինչպէս Յունաց ազգը. նրանց մէջ
մարմնամարդութեան վսեմ նպատակը ֆիզիքական և մտաւորական ոյժերի
կատարեալ ներգաշնակութիւնից կախումն ունէր. Մարմնի ոյժերի և բոլոր
մասերի ներգաշնակ զարգացմամբ պիտի ձեռք բերուէր ոչ միմիայն ֆիզի-
քական գործունէութիւնը այլ և հոգեկանը՝ որ է խոհադատութիւնը, արի-
ութիւնը զճանկանութիւնը. և սորա պէտք է մարմնական ոյժերի հետ ի
միասին ու նրանց միջոցով զարգանան, այնպէս որ մարմինն մի արի, կրող
և ընդունակ գործիք դառնայ հոգու համար. որպէս զի հոգին պէտք եղած
միջոցին նրան (մարմնուն) գործածել կարողանայ. Մարմնականի և հոգե-
կանի այս ներգաշնակութեան մէջ կայանումէր մարմնամարդութեան բա-
րոյական և գեղասիրական նշանակութիւնը. Չէ որ խոհադատու-
թիւնը և քաջութիւնը Պլատոնի չորս գլխաւոր առաքինութիւններին
(իմաստութիւնը բանականութեան առաքինութիւնն է, քաջութիւնը՝ արիու-

Թեան, չափաւորութիւնը՝ ցանկութեանցը, և արդարութիւնը՝ ըողոր միւս առաքինութիւններէ կապ և միութիւնը) էին պատկանում, և միեւնոյն փիլիսոփան է որ անուանումէ Աստուծուն նախագեղեցիկ, իսկ աշխարհը՝ տիեզերքի ճարտարապետի ամենագեղեցիկ գործը և մարդուն՝ ամենագեղեցիկ արտադրութիւն նորա մէջ, Թէ մարդը և թէ ամբողջ արարչութիւնը նորա կարծիքով, ոչ այլ ինչ է, և թէ ոչ աստուածութեան էութեան յայտնութիւնը, իսկ գեղեցիկն է միմիայն նորա մէջ արտայայտուած աստուածային գաղափարն (Idee.) ըստ այսմ աշխարհի ճարտարապետի, ամենագեղեցիկ արտադրութեան նպատակն է դիմել գէպի այդ գաղափարն, աշխատել դորա պարզութեան և մաքրութեան վերականգման և պահպանման համար, այն է ձգտել գէպի գեղեցկութիւնը:

Հելլենները չէին ուրանում մարմնամարդութեան հոգեկան նշանակու-
թիւնը և մեծ արժէք էին տալիս առողջութեան պահպանութեանը, ուժի
բազմացնելուն. մարմնի տոկունութիւնը և ճարպիկութիւնը, որ մարմ-
նական մարզմունքների միջոցին, որպէս կողմնակի արդասիք, ինքն ըստ ին-
քեան յառաջ էին գալիս, այնուամենայնիւ նոքա դրանց գնահատուէին
որպէս միջնորդական բարիքներ, որ իրենց արժէքը ստանումէին մի բա-
ցարձակ արժէք ունեցող բարւոյ և գեղեցկի վերաբերմամբ: Մարմնամար-
դութեան նոյն ինքն առարկայական նպատակն, այն է, կեանքի մէջ գործա-
դրուած մի քանի վարժութիւնների ընձեռումն, որ Յունաստանի աղ-
գային կեանքում շատ մեծ նշանակութիւն ունէր և դա ստորադրուած էր
մարմնամարդութեան անհատական նպատակին, մարդու մարմնական և հո-
գեկան ներդաշնակ զարգացմանը, որի հիմքն է բարութիւնն ու գեղեց-
կութիւնը:

Յուշագ ազգից յետոյ ոչ մի ազգ մարմնամարդութեան այս վսեմ նպատակը ըմբռնած չէ, նոյն իսկ հին կուլտուրական (քաղաքակիրթ) ազգերից երկրորդը, հռովմայեցիք, որոնք խնամումէին առողջութիւնն միայն պատերազմական նպատակի համար որով ներշնչուած էին: Երկու հազար տարիներ անցան և մարմնամարդութեան վերայ միմիայն պէտք եղած միջոցին էին ուշ դարձնում, և այս կատարւումէր միմիայն մասնաւոր նպատակներով: Առաջին անգամ (1793 թ.) ձայն բարձրացրեց յայտնի մարդասէր Գուտտ Մուլթս իւր՝ մարմնամարդութեան համար դասակրուի կազմող երկի մէջ ասելով «Թող մենք մարմնական կրթութեան աւելի ոյժ և զօրութիւն տանք, և թո՛ղ հոգւոյ և մարմնի ներդաշնակութիւնը լինի մարմնամարդութեան միակ, ճշմարիտ գլխաւոր նպատակն», «Եւ այս երկասիրութիւնը որ կրում է անունս «մարմնամարդութիւն երկտասարդութեան համար», պէտք է համարել դարագլուխ:

Նոյնպէս Մարմնամարդութեան աւանդման համար նոր ձեւնարկ՝ Պը-
րուսսիայի ժողովրդական ուսումնարաններում՝ 1868 թ.ից խօսուիւմէ մարմ-
նամարդութեան նպատակի մասին կարճ և ազդու խօսքերով, այնպէս որ
նա գեղասիրականը իրրեւ նպատակ՝ նախադասուիւմէ, իսկ ֆիզիքականը ինչ-

պէս միջոց՝ յետադասում:

Բարութեան և գեղեցկութեան այդ վսեմ վերջնական նպատակներն, իրենց կատարելութեամբ գերականներ (Ideale) են, որոց մարդ ձգտում է և որոնց քիչ թէ շատ մերձենալ կարող է, բայց ոչ երբէք կատարելապէս հասնել, որովհետեւ մարդը դէպի կատարելութիւնը ձգտելովը մի անվերջ ճանապարհի վերայ է, և երբէք նորա ծայրին հասնելու չէ:

« Թէև կատարելութիւնն մի նպատակ է, որ խուսափում է

« Բայց պէտք է միայն դրան ձգտել, թէև անհասանելի է »:

Նոյնպէս և մարդու ամբողջ կրթութիւնն իւր բոլոր միջոցներով, ծառայում է այդ գաղափարին:

Այժմ տեսնենք թէ մարմնամարդութիւնն այդ գերակայի (Ideal) իրագործման համար, ինչ տեսակ միջոցներ է տալիս:

I.

ՄԱՐՄՆԱՄԱՐԶՈՒԹԵԱՆ ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ ՆՇԱՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ:

Մարմնամարդութիւնը նախ իր կողմից նպաստում է բարոյականութեան, իսկ ամբողջ բարոյականութեան էութիւնն ու բովանդակութիւնն է՝ բարութիւնը, որի սկիզբը կամքի մէջ պիտի որոնել, և դա երևան է գալիս միմիայն մասնաւոր կամքի՝ մի այլ կամքի հետ ունեցած յարաբերութեամբ, ուստի և պարզ է որ կամքի բոլոր կրթութիւնը ուղղակի թէ անուղղակի կերպով պիտի կայանայ բարոյական կրթութեան մէջ, և այս այն չափով կարող է լինել, որչափ որ կամքը իւր մէջ պարունակում է անմիջապէս բարի կամ սկզբնական աստիճաններ՝ բարոյականութեան համար. բարոյականութեան այդ սկզբնական աստիճաններն, որոնք բարոյապէս անտարբեր դէպքերի և բացարձակ բարոյական կամքի յարաբերութիւնների մէջ միջին տեղ են բռնում, մենք կանուանենք ՄԻՋՆՈՐԴԱԿԱՆ ԱՌԱՔԻՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ, որոնց Հերբարտ—Տիլլերական մանկավարժութիւնը « կառավարութեան » միջոցով աշխատում է ձեռք բերել, իսկ կամքի այն ձևերն, որոնց բարոյական վճիռն անմիջապէս և անպայման « բարի » ստորոգելին է տալիս՝ առաջիններից դանաղանելու համար կանուանենք ԱՆՄԻՋԱԿԱՆ ԱՌԱՔԻՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ:

Ա. Միջնորդական առաքինութիւններ:

1. Առաքինութիւն:

Միջնորդական առաքինութիւններից առաջինն է ուշադրութիւնը, որ զարթնում և խնամվում է մարմնամարդութեամբ: Աշակերտը՝ այստեղ քան թէ միտքէ ուսուցման ժամին աւելի հարկադրուած է աչքերն ու ազանջներն սուր պահել, իր առջև կատարուած վարժութեան վերայ ուշք դարձնել և ազանջը ուսուցչի տուած հրամանի համար սրած պահել, որպէս զի պէտք եղած վարժութիւնը ճշտութեամբ և առանց դանդաղելու

կատարէ: Նորա անուշադրութիւնը պարզ կարտայայտուի նորա թողած կամ դանդաղ կատարած շարժողութեամբ որով աշակերտը ուսուցչի տհաճութեան և իւր ընկերակիցների սաստիկ ծիծաղին կենթարկուի: Մարմնամարզական խաղերի մէջ եթէ որ և է անձն յաղթող է հանդիսանում, այդ նորա ուշադրութեան պէտք է վերադրել. և այն ժամանակ նորա ընկերների ճանաչող վճիռն նրան բարձրացնում է ու շարունակ կատարելագործութեւն գրութեան մէջ պահում: Իսկ եթէ այդ միջոցին խաղը նորա անուշադրութեան պատճառով անյաջող է անցնում, այն ժամանակ ենթարկվում է իւր ընկերների տհաճութեանը, և ինչպէս այն՝ նոյնպէս և այս դէպքում նրանց գովասանքն ու նախատինքը մի նշանաւոր խթան են դառնում ուշադրութեան համար:

Մի ազդարարական հրամանով (մարմնամարզութեան մէջ միմիայն նրա անունը յիշելով) աշակերտի մէջ կղարթնեն արդէն առաջուց աւանդած իւրացուցանող մտապատկերները, որոնք մարմնամարզի կամքով ղեկավարուած ու գալիք հրամանի կատարութեւն մի մասի բովանդակութեանը ուղղուած. և, հէնց որ մի կատարողական խօսք է հնչում. իսկոյն վերայ են հասնում և նրանց անփոփոխ իրենց մէջ առնում և ապա գործով հանդէս են դուրս բերում, և հրամայուած շարժողութիւնը կարողանում են գլուխ բերել: Այսպիսով յառաջանում է կամաւոր ուշադրութիւնը որ մարմնամարզութեան մէջ զարթնում և վարժւում է: Աշակերտը նախընթաց մարմնամարզական վարժութիւնների միջոցով հաւաքում է իւր մէջ մտապատկերների պաշար, որին մենք որպէս ընձեռած խոհականութիւն (Intelligenz) նշանակել կարող ենք: Այս ինքնըստինքեան ուղղւում է նոր իւրացնող մտապատկերներով, և աշխատում է նրանց այնպէս իւր մէջ ընդունել, որ ի ներքուստ նոր զարգացումներ յառաջ գան: Օրինակ, եթէ աշակերտները, բոլոր այն շարժողութիւններն, որոնք թւերի ազատ վարժութիւններով են կատարում և վարժւում՝ առաջուց իւրացրած են, և եթէ այնուհետեւ ուսուցիչը մի բարդ շարժողութիւն ևս անէ դրանց հիման վերայ, այն ժամանակ առաջուց իւրացրած մտապատկերները, որպէս ընձեռած (Intelligenz) խոհականութիւն, աշխատում են նորան այնպէս տիրապետել, որ ինքն իրան մի բարդ շարժողութիւն է յառաջ գալիս: Սրանով մենք ստանում ենք ուշադրութեան մի երկրորդ ձև, այն է ակամայ ուշադրութիւն, կամ որ նոյն է հետաքրքրութիւն, որ բոլոր կրթութեան ամենանշանաւոր լծակն է:

2. Հնազանդութիւն.

Հնազանդութիւնը ուշադրութեան՝ մանաւանդ կամաւոր ուշադրութեան հետ սերտ կապուած է և կազմվում է միաժամանակ նրա հետ միասին և նրա միջոցով: Դա է ուսուցչի հրամանի յօժարարար կատարումն, այսինքն մի ուրիշի կամքին անպայման հպատակութիւնը: Աշակերտը առանց ուսուցչի

կամքին հակառակելու, սովորումէ իւր կամքը մի ուրիշի կամքին ստորագրել և այնպիսի ճշտութեամբ կատարել, կարծես թէ իւր սեփական կամքը լինէր։ Անձնատուր լինելու այս ձևը, այսինքն նորա կամքի ինքնակամ ստորագրութիւնը մի լաւագոյն և արժէք ունեցող կամքի՝ այնպէս չէ՝ ինչպէս որ այս ներքին ազատութեան մէջ տեղի է ունենում, որովհետեւ ընդօրինակութեանը (Legalität) պակասումէ ներքին ազատութեան մի երկրորդ նշանաւոր վայրկեան, այն է օրինակելի կամքի բացարձակ արժէքի մասին համոզմունք։ սակայն օրինական հնազանդութիւնն ունի իւր նշանակութիւնն, որպէս միջնորդական առաքինութիւն, որովհետեւ առանց նորա չէ կարող մարդ այն կատարելալ և գերակայական հնազանդութիւնը ձեռք բերել, այն հնազանդութիւնն, որին Իֆիգենեան տէր լինելով կարող էր ասել. « հնազանդութեամբ ես միշտ իմ հոգիս ամենից գեղեցիկ կերպով ազատ էի զգում » այն հնազանդութիւնն, որի կրօնական ձևն հաւատքն է, այն է ներքին ազատութեան հնազանդութիւն։

3. Արժեք-Լի-ն

Աշակերտը մարմնամարդութեան միջոցին իւր միտքը ոչ թէ միմիայն ուշադրութեամբ ուսուցչի խօսքի վերայ պիտի դարձնէ և նորա հրամաններն հնազանդութեամբ կատարէ, այլ և նա պարտաւոր է ամեն վարժութիւնների մէջ ուշ դարձնել ճշգիւ դրքի, կեցուածքի կամ վարժող անդամների շարժողութեան, և գործիքով վարժուելիս՝ գործիքի վերայ, որպէս զի մի ակնթարթում՝ կարողանայ գործիքը բռնելու ճիշտ տեղը գտնել, և գործադրուելիք ուժի կարեւոր չափը գնահատել, մարմնամարդական գործողութիւնը կատարելիս մի քանի վտանգներ պարզ հայեալքով նախատեսել և նոցանից խուսափել, և ամեն մի բանում մարմնի վայելուչ կեցուածքը աչքից չըրիւթնել, որի կանոնաւոր և ուղիղ պահպանելուց կախումն ունի նորա գեղեցկութիւնն։ Հոգւոյ կազմութեան այն ձևն, որ ուշադրութիւնից զանազանուելով և ինքնապահուածութեան սկզբունքին հետեւելով, վարժութեան միջոցին առաւել խուսափող՝ քան դէպ ի կատարելիք գործողութիւնն է ուղղուած, կոչւումէ արթնութիւն։ Աւշադրութիւնն հարցնումէ. « Ի՞նչ պիտի անել »։ Իսկ արթնութիւնն՝ « Ինչից պիտի խուսափել »։ Առաջինը ուղղուած է դրական՝ իսկ վերջինը բացասական գործողութեան վերայ, սակայն երկուսն ևս ձեռք ձեռքի տուած պիտի ընթանան։ Եթէ կայ մի որ և է առարկայ աշակերտին մի արթուն և բաց աչք տալու համար, այդ պիտի լինի մարմնամարդութեան ուսուցումն, որովհետեւ, այստեղ աշակերտը նկատելով մի քանի վտանգներ հարկադրուած է լինում ի սէր իւր կեանքի միշտ արթուն և աչքաբաց մնալ։

4. Կ Ա Ր Գ .

Աւշադիր, հնազանդ և արթուն աշակերտը մարմնամարդութեան մէջ շուտով կնկատէ թէ ինչպէս ամեն վարժութիւնների որոշ ժամանակին մի անփոփոխ կարգով են կատարուում, և եթէ նա նոյն բոլորին—գուցէ ոչ

երբէք չի կարողանայ իրեն հաշիւ տալ վարժութեան յատուկ ընտրութեան վերայ հիմնուած անդրդուելի յաջորդականութեան օրէնքի մասին, զոնէ սովորութեան միջոցով հաստատուելով նորա մէջ այդ կարգը, կարող է նորա մէջ մի տեսակ (Disposition) յարմարումն այդ կարգին կազմակերպուել, երբ աշակերտը տեսնումէ որ մարմնամարդութիւնն այնչափով ուրախ և թարմ է իւր գործը տեսնում, որչափ որ թէ մասնաւորի և թէ ընդհանուրի մէջ կարգ է տիրապետում, այն ժամանակ նա կարող է նորա նշանակութիւնն մարմնամարդութեան համար ըմբռնել և գրանից ուրախութիւն տանալ, և ինքն ևս իւր կողմից կաշխատի այդ գեղեցիկ կարգ ու կանոնը ճշդիւ պահպանել: Ըստ այսմ մարմնամարդութիւնն կարգաւոր և օրինական վարժութեան մէջ և թէ ամբողջ մարդական տեղի վերայ կանոնաւորուած կազմութեան մէջ յառաջ է բերում աշակերտին կարգի մի օրինակելի պատկեր նրան սովորական վարժութեամբ գորան ընդունակ է դարձնում կարգաւորութեան գաղափարի համար և բաց է անում մտաւոր աշխիւն նորա թէ մասնաւոր և թէ ընդհանուր նշանակութեան համար, և այսպիսով կազմումէ նորա այդ ձևական առաքինութիւն, որ նորա թէ բարոյական զարգացման (մանաւանդ ներքին ազատութեան գաղափարի համար) և թէ գեղասիրական ճաշակն կազմակերպելու վերաբերմամբ բարձր նշանակութիւն ունի:

Ճ. Արիւն-Բիւն, Գրեւոր-Բիւն և Քիւն-Բիւն:

Նպատակայարմար ընտրուած և կանոնաւոր կատարուած մարմնական վարժութիւնները նպաստումն մարմնի զարգացման և զօրեղացնում են առողջութիւնը, նոքա բազմացնումն մարմնի ուժը և բարձրացնումն տոկունութիւն և ճարպկութիւն անգամների գործածութեամբ: Այն վարժութիւններն, որոնք աշակերտին սկզբում անհնարին և դժուարին էին երևում, ժամանակի ընթացքում կարող է նա հեշտութեամբ և առանց մի որ և է փոքր վտանգի կատարել, որով նա պարզ նկատումէ իւր ուժի աստիճանաբար մեծանալն, նա տեսնումէ, որ իրեն երեցած անհնարինը յիրաւի որ անհնարին չէ եղած և վտանգաւորը նորա աչքին դառնումէ անվտանգ, և մարդ այնչափով աւելի մեծ կլինի, որչափով որ նա ինքն իրեն և իւր ոյժերն ճանաչումէ: Տուէք մարդուն այն բանի մասին գիտակցութիւն, թէ ինքն ինչ է, և նա շուտով կը սովորի թէ ինքն ինչ պիտի լինի: Հարկաւոր է միայն, ամեն մի վարժութիւն թեթեւոյն վարժութիւններով աստիճանաբար նախապատրաստել, նորերի վտանգաւոր երեցած կողմն պարզապէս աչքի առջև ունենալ, սրտոտութեամբ նրանց մերձեցնալ և նրանց ամենայն հանդստութեամբ և վստահութեամբ յաղթահարել: Այսպիսով նա սովորումէ իւր ուժը գնահատել և գիտէ թէ որ աստիճան ինքն իրեն վստահ կարող է լինել, նա եթէ մի ծանր վարժութեան է հանդիպում և կամ թէ կեանքը նորան մի որ և է տեսակէտից պահանջողութիւն է առաջի դնում, որի կատարումն նորա համար առանց վտանգի չէ, իսկոյն կարող է մի վայրկենում նախատեսել, թէ արդեօք այդ ինդիւն

իր ուժին համապատասխան է, թէ իր ուժից վեր է, առաջին դէպքում նա արի է դառնում աշխատումէ պահանջը ճշտութեամբ կատարելու համար, շնայելով որ ուրիշները չեն փտահում ևս գործին ձեռնարկել, իսկ վերջին դէպքում նա մտածող է դառնում և նոյն իսկ այն փորձից որի անյաջողութեան մասին ինքն համոզուած է, յետ է կենում, նա իսկոյն և եթ չէ սարսափում, եթէ որ տեսնում է, որ ինքն իւր ուժերի ամենամեծ լարման միջոցին իւր ձեռնարկութեան յաջողականութիւնն կասկածաւոր է երևում այլ նա իւր ուժի վերայ փտահանալով և բարոյական նպատակին անձնատուր լինելով, որին աստուածային աջակցութիւն երբէք չի պակասում, գործի կատարման է զիմում, — և ահա, այդ է արիութիւնը, իսկ նորա միւս կողմն, այն է իր ուժերը վտանգալից խնդրի դէմ ուղիղ և ճիշտ կշռելուց զկնի երբ յետ է կենում, է մտածողութիւն, Արիութեան և մտածողութեան համար շատ կարճ ժամանակ է պէտք, որ յերեան դան, վերջնական նպատակը պահանջում է մի շուտափոյթ վճիռ վճռողաբար գործող սիրտն է միայն անուան արժանի, և միայն վճռողաբար յետ կենալու մէջ է երևում մտածողութիւնը, Այսպէս, մարմնամարդութեամբ զարդանում են արիութիւն, մտածողութիւն և վճռականութիւն միևնոյն ժամանակում, որոնք այնպիսի սերտ կապով իրար հետ միացած են որ նրանց դժուար է միմեանցից անջատել, «Այլ որ շուրջը նայում է առողջ զգայաբանքներով, առ Աստուած ապաւինում և զեկամարող ուժի վերայ փտահանում, նա թէ իրեն և թէ ուրիշներին ամեն մի վտանգից և կարիքից ազատում է և մինչև անգամ նորա վերայ ընկած լեռն նրան չի սարսափեցնում:

Բ ԱՆՄԻՋԱԿԱՆ ԱՅԼՔԻՆՄԻԹԻԻՆՆԵՐ.

Մարմնամարդութեամբ ձգտուած առաքինութիւնների նշանակութիւնն ինչքան ևս մեծ լինի թէ անհատի և թէ համայնքի համար, այնու ամենայնիւ նոքա բարոյական տեսակէտից նայած, միայն մի միջնորդական արժէք ունին և այս այնչափով, որչափով որ մարդ միայն նրանց միջոցով կարող է իւր սկզբնական կոպտութիւնից դուրս գալ, և նոքա այնուհետև դառնում են հիմունքներ և անցորդական աստիճաններ անմիջական լիակատար արժէքի համար: Նրանց միջոցով սանկը այնքան բարձրացրած կլինի, որ նրա մէջ բացարձակ բարոյական սկզբունքը առ սակաւ սակաւ կաղմակերպուելն կարող է սկսուել մենք այդ տեսակ բարոյական սկզբունք գանումներ կամքի ուժեղութեան ներքին ազատութեան բարեացականութեան, իրաւունքի և հատուցման բարոյագիտական գաղափարներում:

1. ԿՏԻՆՆԵՐՆԵՐ (ԿՏՈՒՆՆԵՐՆԵՐ).

Մարմնամարդութիւնն անմիջական նպատակ է տալիս նա և այդ զկկրունքներին, որով նա ամենից ոտաջ մարմնի ուժը մեծացնելով կամքը զարթեցնում և զօրեղացնում է: Եթէ աշակերտը վարժութիւնների մէջ մի քանի դժուարութիւնների յաղթելով սովորումէ որ այն բաներն, ինչ որ սկզբ-

բում անհնարին է, այժմ հասանելի են դառնում և հնարաւոր, այդպիսով նորա մէջ զարթնումէ դէպի նոր վարժութիւնները ցանկութիւն՝ կապուած նրանց կատարել կարողանալու գիտակցութեան հետ, և ցանկութեան այս ձևն է կամքը: Այդպէս զարթեցրած կամքը, այն է, գործնական գիտակցութիւնը կարողանալու մասին: յայտնումէ նախ արտաքուստ այն արարքի մէջ, որով նա իր ձգտած առարկայի իրականացումն է աշխատում: Եթէ այդ փորձը յաջողւում է, այն ժամանակ նա վերստին կրկնելի է դառնում և այդպիսով ևս նոր բարդութիւնների համար յառաջացնումէ մի տեսակ կամեցողութիւն որով միևնոյն ժամանակ ցոյց է տալիս, թէ մի զօրեղ կամք ինչ կարող է գործով անել:—Բայց առաւել նշանաւոր է կամքի գործողութիւնը ի ներքուստ՝ մտքերի հոսանքներին իշխելու և կառավարելու, ուշադրութեան և դատողութեան մէջ: Մարմնական ուժի համեմատ ևս սկսումէ կամքի ուժգնութիւնն աւելի և շատանալ: Կամաւոր ուշադրութիւնն ևս շարունակ վարժութիւնների միջոցով ակամայից, ազատ հետաքրքրութեան (Interest) է փոխվում, այդպիսով մարդու սանիկը իւր կամքի կազմակերպութեան է փոխվում, այդպիսով մարդու սանիկը իւր կամքի կազմակերպութեան մէջ գտնվումէ բարոյական առաջին սկզբունքի, կամքի ուժգնութեան գաղափարի, կամ կատարելութեան մերձեցնող ճանապարհի վերայ:

2. Ներքին ազդեցիւն.

Սակայն չը պէտք է երկիւղ կրել, որ մարմնամարդութիւնն կամքի կազմակերպութիւնը միակողմանի կրկնաւորէ, որով նա միայն կամքի ամենամեծ շափը կը ձգտէ և յետոյ յարմար դէպքում նրան սանձարձակ կըթողնէ, կամ չափը կը ձգտէ և յետոյ յարմար դէպքում նրան սանձարձակ կըթողնէ, կամ թէ դա այդ սկզբունքը մասնաւորապէս շեշտելով, այնպիսի մարդիկ կը պատ-
րաստէ որոնք իրենց կամքից դատ ուրիշ մի որ և է հեղինակութիւն չեն բացտէ որոնք իրենց կամքից դատ ուրիշ մի որ և է հեղինակութիւն չեն
ճանաչել: Սանիկի կամքին հանդէպ է գալիս ուսուցչի կամքը և պա-
հանջում է լիովին և անպայման ստորադրութիւն, բայց ուսուցիչն ևս իւր հանջում է լիովին և անպայման ստորադրութիւն, բայց ուսուցիչն ևս իւր
կողմից պիտի հոգս տանի, որ իւր կամքն էլ անմիջական արժէք ունենայ,
որպէս զի աշակերտն նորա կամքին ստորադրուի: օրինական հնազանդու-
թիւն, որին սանիկը միայն պիտի հետեւի, որովհետեւ արտաքին հանգա-
մանքներ նորան հարկադրում են, փոխւում է նորա կամքի գիտակցական
և ինքնակամ հպատակութեան՝ ուսուցչի (որպէս արժէք ունեցող ճան-
չում) կամքին, իսկ ուսուցիչը այդպիսով կը բարձրացնէ իւր աշակերտին
օրինական հնազանդութեան միջնորդական առաքիւնութիւններից դէպի բա-
րոյադիտական երկրորդ սկզբունքը, այն է ներքին ազատութեան գա-
ղափարը:

Մարմնամարդութեան տեղի վերայ, ուր մի և նոյն ձգտումով ամենքը
միացած են, և մարմնամարդական խաղերի միջոցին, ուր միւս դասատուու-
թեան ժամերին տիրապետող ճնշումն այլ ևս նրանց վերայ չէ գործ դրւում,
և դրանք ստանց մի որեւէ ճնշում մի ազատ շարժուել կարող են, հետեւաբար
ուսուցչին աւելի բաց կերեւան և նրան աւելի կը մերձենան քան թէ մի որ
և է այլ դէպքում: այդպիսով գտնումէ ուսուցիչը բազմապատիկ դէպքեր
նրանց իրանց իսկական գոյնով նկարել և իւր եսանդագին մասնակցութեամբ

և որդիական սիրով նրանց մէջ եղած կապը ամրապնդել: Նա է նրանց առաջնորդն ու խորհրդատուն, նա է նրանց աչքի առջև ամենամեծ դատաւորը նրանց փոքր: բայց նշանաւոր վէճերի վերաբերմամբ, նա է միեւնոյն ժամանակ նրանց ընկերը և նախապատկերը, և նրա կամքը՝ ամենաբազմից հեղինակութիւնը, այս պատճառով պէտք է ուսուցիչը հոգս տանէ, որ ինքն մի օրինակելի նախապատկեր, մի բարոյական բնաւորութիւն լինի: Նրան աւելի միջոց է տրուած քան մի որեւ առարկայի ուսուցչի, սանիկին առաջնորդել գէպի ներքին աղատութեան պաղափարը, որի մէջ նորա նորա կամքի բացարձակ արժէքը ճանաչելուց զինի: աշխատեն նրան իրենց սեփական դարձնել և նրան նմանել:

Յ. ԲՈՒՆՈՒՄԻՆԻՆԻ.

Ննչպէս որ արդէն ասուեցաւ, աշակերտը մարմնամարդութեան մէջ ոչ թէ միայն ուշադիր և հնազանդ պիտի լինի, այլ մի քանի գալիք վտանգների ժամին ևս ուշք գարձնի, որոնք վարժութիւնները թերի կատարելուց կարող են յառաջ գալ, սակայն արժնութեան միջոցով կարելի է դրանցից դիւրեւաւ խոյս տալ, իսկ եթէ այդ առաքինութիւններն չըրաւեն վտանգի գէժ՝ ապահովուելու համար, այն ժամանակ պէտք է որ ուսուցիչը աշակերտին օգնութեան հասնի, դանդաղ աշակերտին սիրտ տայ, բաւական նախապատրաստուած և վստահ կատարելի վարժութիւն նորից անել տայ, և պէտք եղած միջոցին ինքն ևս անձամբ նորան օրինակով ցոյց տայ: Եթէ այդ օգնութիւններն միեւնոյն ժամանակ չաւ տեղերում պէտք են, ինչպէս որ այս տեղի կունենայ, երբ շատ աշակերտներ իմրասին մանաւանդ գործիքով վարժուելիս վարժութիւններ պիտի անեն, այսպիսի գէպքում ուսուցիչը պէտք է որ աշակերտներից փոփոխակի իրեն օգնութեան կանչի, որոնք առ ժամանակ իրենց ուսուցչի հսկողութեան տակ նոր ուսուցչի դեր են կատարում և իւրեանց ընկերակիցներին անելիք վարժութիւնը բացազրում և օրինակով ցոյց տալիս: Եթէ մի աշակերտ դանդաղի մի որ և է վարժութիւն կատարելիս և նրան այդ գժուարին և դրա հետ կապած վտանգը այնպէս մեծ երևայ, որ նա անյաջողութիւնից երկիւղ կրէ, այն ժամանակ նորա ընկերակից ուսուցիչները կաշխատեն ամեն կողմից նրան քաջալերել և արիացնել, նոյնը վերստին փորձել տալով, եթէ էլի անյաջող անցնի, նորա միեւնոյն վարժութիւնն իրենք նորա առաջ կը կատարեն և ցոյց կը տան թէ ինչքան հեշտ է այդ անել, խոստանալով միեւնոյն ժամանակ որ գործողութիւնն անելիս միշտ նրան աջակից կլինին, որպէս զի նա ոչ մի վտանգ չը կրէ սրանից յետոյ, նա միանգամ ևս փորձում է և ահա փորձը յաջողում է, որի յաղթանակի փերայ թէ ուսուցիչը և թէ աշակերտները միակերպ ուրախանում են: Մեւնոյն սիրալիր անձնատուր լինելն, համբերութիւն և քաջալերիչ խոստմունքներն կատարումն միւս աշակերտի վերաբերմամբ և կրկնում են ամեն մի նոր վարժութիւն անելու միջոցին: Այդ երիտասարդ ժամանակաւոր ուսուցիչներն իրենց ամեն ջանքը

կը թափեն և ամեն տեսակ միջոց դործ կը դնեն. որպէսզի իրենց ընկերակիցներին մի օր և է կերպով նպաստեն և յառաջ տանեն, որով նորա շատ անգամ իրենց աշակերտներից առաւել պատրաստած կլինեն, չը նայելով որ իրենց մարմնամարդական վարժութիւններին ևս ոչինչ նոր բան չեն աւելցրած, նորա այդ միջոցին իրենց անձնական շահը բոլորովին աչքից թողած են և անձնուրաց բոլորը իմիասին ձգտումն միեւնոյն բարինպատակին, այն է, որ իրենց ընկերակիցն ևս կարողանայ իրենց չափին և աստիճանին հասնել, որն իւր վարժուած ընկերակիցների անձնադոհութեամբ և աշխատութեամբ յառաջ դնալով, ինքն ևս իւր կողմից կաշխատի այդ բանի մէջ կարօտութիւն ունեցող ընկերակիցներին միեւնոյն սերտութեամբ և անձնուրացութեամբ օգնել: Ահա, այդ է բարոյական բացարձակ ձգտումն, դա է ամենափայլուն և ամենաազնիւ մարդարիւր առաքինութիւնների պսակի մէջ, մէկ խօսքով դա բարեացակամութիւն և մի մաքուր սէր է, որն (Աորնի, 33) սիրոյ այն բարձր կրդի համաձայն, ոչ մի ուրիշ բարիքով նոյն ինքն բոլոր բարիքների գումարով կշռել անհնարին է:

4. Հմտ - Դժ (Gemeinsinn).

Աամբի ուժղնութեամբ և ներքին ազատութեամբ մարմնամարդութիւնը տալիս է սանկիին այնպիսի առաքինութիւններ, որոնք ամենից առաջ նորա անձնական, բարոյապէս կատարելագործման համար արժէք ունին, իսկ բարեացակամութեան միջոցով, որն իսկապէս առաքելական բնասորութիւն ունի, նորա բարոյական կեանքը աշխարհի հետ անմիջական յարաբերութեան մէջ է մտնում, այնտեղ աշխատում է նա որքան հնարաւոր է մեծ չափով իւր կամքը կաղմակերպել և օտար կամքը իրեն սեփական օցնել, օտկայն այստեղ նա իւր կամքը օտարի է փոխանակում և ձգտում նրա յօգուտ ուրիշի լիովին անձնուրացաբար կատարել: Մարդական ազդի վերայ այդ առաքինութիւնը աւելի ապահով կը դարձնայ, որքան որ նա մի կողմից համակրութեան հիման վերայ կսկսի բարձրանալ, որն դասարանների, կարիքի, պարապմունքի և ձգտումների հաւասարութիւնից յառաջ կը գայ, և միւս կողմից մարմնամարդութեան մէջ դործադրուելու դէպք է դանում: Միմիայն գործով ապահովուած առաքինութիւնն է ինքն ըստ ինքեան ուժեղ և կեանքի ընդունակ, հէնց դրա համար են մարմնամարդական խաղեր, ինչպէս առհասարակ պատանեկական խաղերը, նշանաւոր, բովհետեւ նորա ոչ թէ միայն գործունէութեան դրդումն գոհացնում և տխրած դործունեայ դրդումն մէջ են պահպանում, այլ և այնպիսի առաքինութիւններ են զարթեցնում, որոնք երբէք ուսումնարանական նստարանի վերայ չեն յառաջանար: Ներաւանչիւր մարդական խաղում, ասում է Յովհան, և եւ դալիս մի աշխարհ, նրանց մէջ ապրում է մի ընկերական սրտի, կենսատու յառաջ խաղացման կոխ, այստեղ աշխատանքը՝ հաճոյքի հետ ընկերանում ու լրջութիւնն սերտութեան հետ, այնտեղ երկատարգութիւն սոխորում է փոքր ժամանակից միմեանց հետ հաւասար իրաւունքով և օրէն

քով վարուել, նա այնտեղ սովորողներ, գործածութիւններ, վայելուչ կերպով վարուելու եղանակը և ճարպիկութիւնը կենդանի օրինակների և վարժութիւնների մէջ է տեսնում: Իւրաքանչիւր միայնակեաց աշակերտ շատ զիւրեաւ եսասիրութեան մէջ է ընկղմում: Նա չունի նոյնպէս մի հայելի՝ իրի մէջ իրեն իսկական կերպարանքով նայի, նա չունի մի դատական կշիռ՝ որով իւր ուժի մեծութիւնը և անձնական արժէքը կշռէ, մէկ խօսքով ոչ մի ուսումնարան՝ կամքի և գործի համար: Այսպէս ուրեմն, մարդական տեղի վերայ ածումէ կեանքը կեանքի յետեից, ինչպէս բոցը բոցի յետեից, մանուկները տարիներով կարող են ուսումնարանական դասընկեր լինել և սակայն միմեանցից օտար մնալ, բայց խաղակից ընկերն ամեն մինի սրտի հետ է աճում, մինչև անգամ ծերութեան հասակում մտրդ ա՛խ քաշելով է մտորերում իւր պատանեկութեան խաղակից ընկերներին: Փոփոխուող խաղերի, ինչպէս կարգերի և շարքերի վարժութիւնների մէջ, ուր իւրաքանչիւրին մի որոշ տեղ է տուած, այնպէս որ ամբողջութիւնը երբեք չըխանդարուէր, սովորում է աշակերտը իւր եսը մերի առջև շատ թէ քիչ մոռանալ, միեւնոյն ժամանակ նորա նշանակութիւնն ամբողջութեան համար բոլորովին աչքի չը թողնելով: Ամբողջ մարմնամարդական գործողութիւն ներկայացնում է մի լուր կազմակերպուած հասարակութիւն իր մեծաւորներով (Vorgesetzte) և ստորադրեալներով, ամբողջութիւն՝ կարգերի, և ամեն մի կարգ խումբ՝ շարքերի է բաժանուած, որոնք իւրեանց առանձին ուսուցիչը և առաջնորդը ունին: Իսկ ամբողջ հասարակութեան գլուխն ուսուցիչն է, այստեղ են պատահում հասարակական դէպքեր և պարտաւորութիւններ, որոնց ամեն մի աշակերտ պիտի հպատակուի առանց իւր հայրական ծագմանն ուշք դարձնելու: այստեղ են լինում զանազան կարգեր և աստիճաններ, որոնք միայն ընդունակների համար հասանելի են գտնում, այստեղ են լինում սկսած նորափարժ ուսուցչից մինչև վարպետը միջոցներ, տարածութիւններ և հասարակական դէպքեր կանոնաւորելու համար: այստեղ է պատահում, որ իւրաքանչիւրն իւր մատուցած ծառայութեան համեմատ արժէք ունի: այստեղ — և մանաւանդ կարգերի վարժութիւնների մէջ, ուր մի ամբողջ խումբ մի մարդու պէս է շարժւում սովորում է, ամեն մինը ամբողջութիւն գիւրաւ և ուրախ ստորադրուել: Մարմնամարդական հասարակութիւն (Վ. դասատուն կամ ամբողջ ուսումնարան) ոչ թէ հատ հատ աշակերտներէից բաղկացած մի գումարն է ներկայացնում, այլ մի գործարանական ամբողջութիւն, և իւրաքանչիւր աշակերտը իրեն նայում է այդ հասարակութեան որպէս մի գործարանաւոր անդամ: Ներքին ազատութեան սկզբունքին համաձայն նա ամբողջի կամքը իւր սեփականն է դարձնում, կամ որ նոյն է, ինքն ընդհանուրի ձգտած նպատակին է ստորադրւում, իսկ բարեացակամութեան սկզբունքին համաձայն նա իւր կամքը ամբողջովին ընդհանրութեան է նուիրում: Խաղալով և մարդուելով մշակւումէ լուրջ կեանք և գործունէութեան եռանդն ընդհանրական նպատակների համար, որով հանրա-միտք (Gemeinsinn) զարթնում, և արագանումէ, որն ներքին

աղատութեան և բարեացակամութեան հետ միանալով բոլոր բարոյական հասարակութեան հիմունքն է կազմում:

5 ՀԱՆՐԱ-ՄԻՐՔԸ:

Հանրա - միտքը մի բարոյական կապ է, որն անհատներին մի հասարակութեան հետ է կապում և այն ևս մի բարոյական հասարակութեան հետ, թէ և այդ կապից զատ նաև կան այն սկզբունքներն, որոնց իրադործման համար անդամները միաբանած են, բարոյական են: Սակայն բարոյական հասարակութեան կարող է զանազան ծաւալ ունենալ: Նա ամփոփում է իւր սկզբնական «աստուածատուր» յարաբերութիւնների մէջ նախ՝ մայր և զաւակ, սակայն շուտով իւր կապանքի մէջ է առնում հօրը, եղբայրներին և քոյրերին, յետոյ տարածւում է խաղակից ընկերներին և նրանց ազգականներին վերայ, շրջափակում է հետզհետէ միւսնայն գիւղի, քաղաքի բոլոր բնակիչներին, իւր հասարակութեան մէջ է քաշում շրջակայք և ամբողջ նահանգ և վերջապէս՝ բոլոր մի կրօն ունեցող ազգութիւն և ապա մի լեզուով խօսող ազգութիւններ և դրանից ևս առաւել հեռու գնալով ամբողջ մարդկութիւնն: Մայրը իւր զաւակի առաջին աշխարհն է, նա (մայր) ամփոփում է իւր մէջ նորա բոլոր զգացումները, սա ևս փոքր ինչ ուշ սովորում է հօրը, քոյրերին և եղբայրներին և վերջիններիս հետ նոյնպէս իւր խաղակից ընկերներին սիրել: Արդէն առաջուց ասուեցաւ, թէ ինչպէս պատանեկական խաղերի գաղտնալիր կախարդը մարդուն իւր ամբողջ կեանքում առաջնորդում է մինչև անգամ ծերունուն խաղաղ յիշատակութեան մէջ ուժգին կաշկանդում է: Այս շատ բնական է, որ մանուկը ամենից առաջ այն տեղն է սիրում, ուր առ ծնողներն ունեցած սիրոյ մէջ նորա առաջին զգացումն հանգչում է, այն տեղն, ուր նա ուրախ և զուարթ ծաղկած է, ուր հաղաբարձոր ուրախական հետքեր նրան շրջապատում են, ուր բոլոր աղբիւրներ ու ծառեր նորա համար ապրում են, և ահա, այսպէս խաղատեղն ևս ոչ պակաս նշանակութիւն ունի ծնողական տնից սէր առ ծննդավայր զարթեցնելու համար:

Ծննդավայրն մի ընդարձակուած ընտանիք է, իսկ ընդարձակուած ծննդավայրն՝ հայրենիք: Եթէ հոգւոյ և մարմնի ներդաշնակ աճումն մարդու կրթութեան համար մի նպատակաւ աղատ, գերակայական ինքնախաղ է, այն ժամանակ մարմնամարդութեան այդպէս ասած առարկայական կողմը ևս ունի իւր արժէք հայրենիքի համար փիլիքսպէս զօրեղ և գործունեայ անդամներ պատրաստելով: Մարդը, մանաւանդ երիտասարդութիւն հետեւում է սիրով առարկայական նպատակներին, և ուսուցչի խոհուն գրգռման ներքոյ նա իւր ոյժերն զարթեցնում և վարժեցնում է հէնց նրա համար, որ նա միանգամ հայրենիքին, որին նա որպէս իւր ընդարձակուած ծննդավայրն սիրած է, կարիքի մէջ, ընկած միջոցին իւր հղօր բաղուկը կարկառում է և սիրած է, կարիքի մէջ, ընկած միջոցին իւր հղօր բաղուկը կարկառում է և նրան վտանգից աղատում է: Եթէ որ մարմնամարդութեան հետ նուագածութիւն ևս կապւում է, ինչպէս որ Պլատոնը այդ պահանջում էր, այն է,

եթէ կարգերի և խմբերի վարժութիւններն իսկական, թարմ հայրենասիրական երգերով կատարուին, այն ժամանակ աւելցրած ուժի զգացումը և երգերի հայրենասիրական ոգին չափի և ներգաշնակութեան միջոցով կենդանարար ազդեցութիւն ունին ամբողջ ֆարդու վերայ, նորա սրտի ներքինը յափշտակում և նորա մէջ սէր առ հայրենիս զարթեցնում, այո՛, նրան կազմ և պարտաւոր են կացուցանում մինչև անգամ իւր ամենասիրելին զօհելու համար, եթէ որ այդ՝ հայրենիքի բարիքը պահանջում է: Նորա որոնք մարմնամարդական տեղերի վերայ երիտասարդական լի ուժի և արիութեան մէջ հայրենասիրական երգերով ոգևորուած քաջալերուած են, իւրեանց բոլոր ճիգը կը թափեն երկրի բաղդաւորութեանը պատիւն ու ազատութիւն պաշտպանելու համար, և եթէ հայրենիքը նրանց կանչէ, բոլորն ևս միենոյն երգերի երգեցողութեամբ պատերազմի դաշտ կերթան: Միայն թող չը կարծէ ուսուցիչը, որ մարմնամարդութեան մէջ հայրենասիրական զգացումը զարթեցնելով ամեն բան արած է: Նա պէտք է այն բանի մասին ևս հսկէ, որ ազգային զգացում նորա մէջ այնպէս չը զարգացնէ, որ վերջը ազգային տառելութիւն դէպի միւս ազգերն յառաջ գոյ, որովհետև ազգային տառելութիւնն մեզ անընդունակ է դարձնում օտար ազգերի գերազանցութիւններ ճանաչելու մէջ: Մի ճշմարիտ հայրենասէր կը սիրէ իւր հայրենիքը և կը յարգէ միւս ազգերի լաւ կողմերն. նա հաւասարապէս է նայում օտարի առաւելութիւնների վերայ, նա Գենեւոնի հետ միասին կասէ «Նա ընտանիքը ինձնից առաւել և՛ սիրում, հայրենիքս ընտանիքիցս, և մարդկութիւնն հայրենիքիցս» նա Մոնտեսքիւռու սկզբունքին համաձայն պիտի ասէ, «եթէ ես գիտենամ մի բան, որն ինձ օգտակար և իմ հայրենիքս վնասակար է, ես իմ հոգուց այդ կը հաշածէի: Եթէ ես մի բան գիտենամ, որն իմ ընտանիքիս օգտակար, իսկ հայրենիքիս ոչ, կաշխատէի այդ բոլորովին մոռանալ: Եթէ ես մի բան հայրենիքիս համար օգտակար գիտենամ, իսկ մարդկային ցեղի համար վնասակար, ես դորան որպէս մի յանցանք կը նայէի:

(Ե-ր-ն-ի-է)

Ս. Տէր Գալրիէլեանց.

